

*ШАРАЄВСЬКА Т.А.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри екологічного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПРАВА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В наш час розвиток науково-технічного прогресу продукує нові виклики та загрози життю і здоров'ю людини, одним з яких є зростання ризиків біологічної небезпеки. У зв'язку з цим виникає потреба врегулювання суспільних відносин у такій сфері, як забезпечення біологічної безпеки, яка, з однієї сторони, є складовою права екологічної безпеки, а з іншої – комплексною категорією, об'єктом вивчення багатьох галузевих наук. Так, сферами впровадження біотехнологій є агропромисловий комплекс, харчова промисловість, медицина, енергетика, металургія, геологія, хімія та хімічна технологія, фізика, екологія, вимірювальна техніка, військова сфера тощо.

Зазначене обумовило зростання на початку ХХІ ст. біотехнологічного ринку, який, зокрема, в енергетичному секторі перевищив 15 млн. дол., у виробництві харчових продуктів 11 млн. дол., хімікатів – близько 12 млн. дол., фармацевтичних препаратів – близько 10 млн. дол., у секторі агротехнологій понад 8,5 млн. дол., у захисті довкілля – понад 4 млн. дол. [1, с. 17]. У зв'язку з цим на сьогодні перед світовою спільнотою постає важливе завдання – забезпечити безпеку впровадження таких технологій у різних сферах суспільного життя та мінімізувати їх вплив на навколишнє середовище.

Питання місця суспільних відносин щодо забезпечення біологічної безпеки у механізмі правового забезпечення екологічної безпеки досліджувались юристами-екологами В.І. Андрейцевим, Г.І. Балюк, М.В. Красновою, Т.Г. Ковальчук, В.Г. Третьяковою, Т.О. Коваленко, С.І. Марченко, Ю.Л. Власенко, Ю.А. Красновою, Л.В. Струтинською-Струк, О.Ю. Піддубним, К.А. Кондратьєвою та ін.

Забезпечення біологічної безпеки є складовою національної екологічної політики, оскільки відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. [7] однією із основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України в екологічній сфері є неконтрольоване ввезення на її територію екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів, а також посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема, генетично змінених організмів та біотехнологій. У сфері цивільного захисту даним Законом окремо визначається небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму, які також спричиняють значні негативні екологічні наслідки.

Наведені вище законодавчі засади були покладені в основу положень Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. [8], в якому важливою стратегічною ціллю визначено поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки. Одним із завдань в рамках зазначеної цілі є забезпечення біобезпеки шляхом удосконалення дозвільної системи у сфері поводження з генетично модифікованими організмами, у тому числі щодо їх транскордонних переміщень, забезпечення координації генетично-інженерної діяльності тощо.

Основним інструментом реалізації національної екологічної політики в зазначеній Стратегії визначено екологічне законодавство, яке необхідно привести у відповідність із положеннями джерел *acquis communautaire*, в першу чергу, за такими напрямками: завершення формування національної законодавчої бази з питань біобезпеки та забезпечення її подальшого вдосконалення з урахуванням відповідних положень законодавства Європейського Союзу; розробка процедури і методів запобігання неконтрольованому вивільненню генетично модифікованих організмів та

встановлення обмеження щодо їх застосування; використання генетично модифікованих організмів у замкнених системах, поводження з відходами генетично модифікованих організмів і тарою та ін.

Важливість зазначених питань підтверджується Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка затверджена указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [12]. Досягнення мети даної Стратегії здійснюється, зокрема, за вектором безпеки, а саме – забезпечення гарантій безпеки держави, де особливу увагу приділено безпеці життя та здоров'я людини, що є неможливим без ефективної медицини, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів, що складає елементи біобезпеки. Нещодавно схвалена указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 Національна стратегія у сфері прав людини [4] також наголошує на пріоритетності вирішення вказаних проблем шляхом створення передумов для зменшення ризиків життю та здоров'ю факторами підвищеної небезпеки.

Належність питань щодо забезпечення біологічної безпеки до системи права екологічної безпеки впливає із рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015, яка затверджена указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [11]. Пріоритетами забезпечення екологічної безпеки в даному разі визначено вжиття заходів щодо забезпечення біобезпеки, унеможливлення поширення небезпечних інфекційних захворювань, підтримання міжнародних зусиль у цій сфері тощо.

Очевидно, що сучасна система екологічного права зазнає змін, які викликані стрімким розвитком екологічних відносин, виникненням додаткових сфер еколого-правового регулювання, пов'язаних, у тому числі, з розвитком біотехнологій. Зазначене ставить перед вченими-юристами нові завдання – дослідження проблем регулювання суспільних відносин щодо забезпечення біологічної безпеки в системі екологічного права, а саме – права екологічної

безпеки та їх співвідношення з різними галузями права, обґрунтування формування правового інституту біологічної безпеки.

Завдяки прийнятим впродовж останнього десятиліття нормативно-правовим актам, відносини із забезпечення біологічної безпеки виділяються в особливу сферу правового регулювання. Зокрема, це правові документи, які регулюють відносини щодо: державної системи біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів [3], етикування харчових продуктів [6], державної реєстрації косметичних та лікарських засобів [5], державної реєстрації генетично-модифікованих організмів джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням [2] тощо. Проте, існуючий на сьогодні в Україні механізм правового забезпечення зазначеної сфери, на наш погляд, є неефективним, оскільки ним не охоплюється весь спектр відносин, пов'язаних із використанням біотехнологій в різних сферах суспільного життя.

Підсумовуючи зазначимо, що забезпечення біологічної безпеки в системі права екологічної безпеки є важливим та перспективним напрямком правового регулювання, актуальність якого впливає також зі змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р.) [10], в якій зазначається про те, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища у різних сферах і, зокрема, у сфері генетично-модифікованих організмів, у тому числі в сільському господарстві (статті 360 – 361). Крім того, приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (Україна приєдналась згідно з Законом України від 12 вересня 2002 р.) [9] обумовлює виконання нашою державою взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо сприяння правовому забезпеченню належного рівня захисту в результаті використання сучасних біотехнологій, особливо у разі транскордонного переміщення.

Список використаних джерел:

1. Екологічна біотехнологія: навч. посіб.: у 2 кн. / О.В. Швед, О.Б. Миколів, О.З. Комаровська-Порохнявець, В.П. Новіков – Львів: Львівська політехніка, 2010. – Кн. I. – 424 с.
2. Порядок державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2010 р. № 114 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 78. – Ст. 2752.
3. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 35. – Ст. 484.
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 69. – Ст. 2257.
5. Про затвердження Порядку державної реєстрації косметичних та лікарських засобів, які містять генетично модифіковані організми або отримані з їх використанням: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 р. № 114 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 12. – Ст. 373.
6. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 р. № 468 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 37. – Ст. 1240.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.
9. Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття: Закон України від 12 вересня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 44. – Ст. 320.
10. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 43. – Ст. 1353.
12. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.